

О. С. Дзnelадзе, Д. М. Сікоза

ГРИВНИ З ПІЗНЬОСКІФСЬКИХ ТА САРМАТСЬКИХ ПОХОВАНЬ НИЖНЬОГО ПОДНІПРОВ'Я

У статті розглянуто невелику добірку шийних прикрас — гривен, що походять з пізньоскіфських та сарматських пам'яток Низового Дніпра. Гривни з багатьма привісками є характерними для пізніх скіфів. Більшість гривен в регіоні Низового Дніпра знайдено в похованнях дівчат.

Ключові слова: гривна, шийна прикраса, пізні скіфи, сармати, Низовий Дніпро, поховальний обряд.

Шийні гривни є рідкісною категорією металевих прикрас пізніх скіфів та сарматів. В роботі розглянуті гривни з поховань цих культур, досліджених у Нижньому Подніпров'ї.

Найбільш пишні, ювелірні гривни, виготовлені з золота, знайдені в сарматських похованнях у Ногайчинському кургані, Порогах, Чугуно-Крепінці. Вони детально розглянуті в ряді публікацій (Симоненко, Лобай 1991, с. 26—28, 56; Симоненко 1993, с. 71; 2011, с. 104; Трейстер 1995; Величко 2012). Гривни з пізньоскіфських пам'яток Криму проаналізовані у роботі А. А. Стоянової (Стоянова 2011). Тут розглядаються пізньоскіфські та сарматські гривни з поховань Нижнього Подніпров'я, що не увійшли до перелічених робіт.

ГРИВНИ З ПІЗНЬОСКІФСЬКИХ ПОХОВАНЬ НИЗОВОГО ДНІПРА

На Низовому Дніпрі гривни знайдені в трьох пізньоскіфських похованнях могильника Червоної Маяк (Херсонська обл.).

Могила 30, поховання 6 (чоловік). Катакомба з квадратною камерою.

Гривна з витого бронзового дроту із звуженими закінченнями-гачками (рис. 1: 1). Дріт круглий у перетині. Зберіглася у 6 фрагментах. Діа-

метр близько 14 см. (Гей, Симонович 2019, с. 25, 69, рис. II: 6).

Окрім гривни, у похованні знайдено фрагменти круглого залізного кільця, можливо, від пряжки. Комплекс датовано часом відправлення всіх поховань з цієї катакомби, які здійснювалися протягом другої половини I ст. н. е. — першої половини III ст. н. е. (Дзnelадзе, Сікоза, Симоненко 2018, с. 372).

Майже тотожна бронзова гривна походить з дитячого поховання склепу 45 Неаполя Скіфського (рис. 2: 1), I ст. до н. е. — I ст. н. е. (Симонович 1983, с. 44, 152, табл. XXXIII: 22). Тип 6, варіант Б за класифікацією А. А. Стоянової (Стоянова 2011, с. 121).

Могила 48, поховання 1 (малюк 1—1,6 р.). Дитяча катакомба з овальною камерою.

Бронзова гривна з замком в вигляді двох гачків з грибоподібними закінченнями (рис. 1: 2, 3). Одне з них втрачене у давнину. Передня частина гривни пласка, у вигляді ромбічного щитка. Щиток прикрашено пуансонним орнаментом: в центрі — ромб, утворений зигзагом, на кожній вершині ромбу по три кола, розташованих трикутником; на невеликій відстані від бокових вершин ромбу — по чотири кола, розташованих ромбом, від них такі самі кола утворюють дві лінії, що йдуть по корпусу гривни до кінців. Діаметр 11,5 см (Гей, Бажан 1993).

В першій публікації поховальну споруду помилково визначено як ґрунтову яму з кам'яною стелою (Гей, Бажан 1993, с. 52). Натомість, це типова пізньоскіфська дитяча катакомба, вхід до камери якої закрито плитою, що стоїть на земляній сходинці (Гей, Бажан 1993, с. 53, рис. 1).

В літературі такі прикраси називають пласкочастими гривнами (Левада 2010; Воронятов 2014), налобними вінцями (Обломский 2017) та діадемами (Гей, Бажан 1993; Родинкова 2018).

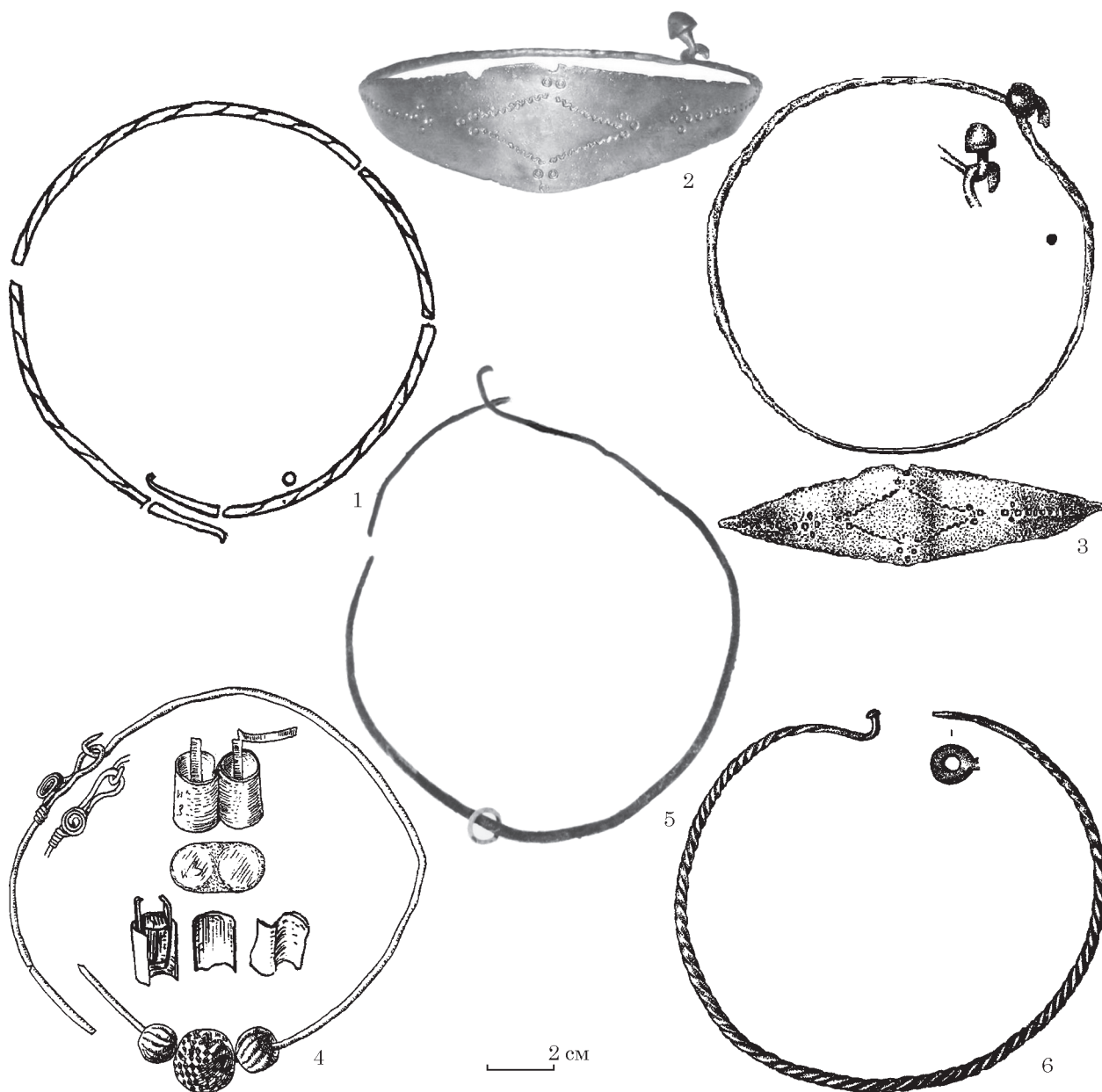

Рис. 1. Гривни: 1 — Червоний Маяк, мог. 30, п. 6 (за Гей, Сымонович 2019); 2 — Червоний Маяк, мог. 48, п. 1 (за Левада 2010); 3 — Червоний Маяк, мог. 48, п. 1 (за Обломский 2017); 4 — Червоний Маяк, мог. 83, п. 3 (рисунок О. О. Гей); 5 — Златополь, к. 7, п. 2 (за Бидзиля и др. 1974); 6 — Балки, к. 12, п. 1 (за Simonenko, Marčenko, Limberis 2008)

Більшість таких предметів походить зі скарбів і лише кілька з них, включаючи знахідку з Червоного Маяка — з поховань. Автори першої публікації описали цю гривну як діадему, а дрібні бронзові кільця, що знайдені поруч із черепом — як частини прикраси головного убору (Гей, Бажан 1993, с. 52).

Подібні прикраси належать до так званого кола виїмчастих емалей і добре відомі на території Прибалтики та лісової зони Східної Європи у II ст. н. е. (Колесникова, Зиньковская 2020, с. 32). В роботі М. Є. Левади згадується 13 знахідок таких речей на широкій території між Східною Балтикою, лісовою зоною Східної Європи та Північним Причорномор'ям (Левада 2010, с. 563). Варіант прикраси, аналогічний знахід-

ці з Червоного Маяка, є найпоширенішим у Придніпров'ї та на правобережжі Верхньої Волги (Левада 2010, с. 568) На думку С. В. Воронятова, дата першої появи цих речей у Середньому Подніпров'ї може бути скорегована до другої половини I ст. н. е. (Воронятов 2014, с. 194).

На нашу думку, вузький діаметр, зімкнені кінці, ромбічна форма та розташування прикраси біля щелепи і частково під кістками черепу, як видно з креслення, свідчить все ж таки про її використання як шийної прикраси. Бронзові дрібні кільця, що знайдені поруч — типові дво-частні пізньоскіфські сережки.

Наразі некрополь Червоного Маяку — це найпівденніший пункт, де знайдено прикрасу подібного типу.

Дослідники пропонують різне датування цієї могили. Автори знахідки віднесли її до діапазону другої половини I — першої чверті III ст. н. е. (Гей, Бажан 1993, с. 57). В. Новаковський зауважив, що могила супроводжується фібулою Альмгрен 156 і дзвониками «згідно причорноморським звичаям» другої половини II ст. н. е. (Nowakowski 2003, S. 338). А. В. Обломський, спираючись на дати фібул, пропонує іншу дату комплексу: кінець II — перша половина III ст. н. е. (Обломський 2017, с. 59). Фібули з цього комплексу датовані: одна кінцем II — першою половиною III ст. н. е. (Кропотов 2010, с. 80, 110), інша — другою половиною I — початком або першою половиною III ст. н. е. (Кропотов 2010, с. 182—186).

Судячи з супровідного інвентарю, похована з гривнею дитина — дівчинка, могила датована за фібулами другою половиною II — першою половиною III ст. н. е., тобто, фазою C₁ (Дзюладзе, Сікоза, Симоненко 2018, с. 371).

Могила 83, поховання 3 (дівчинка-підліток). Катакомба з прямокутною камерою.

Гривна з тонкого бронзового дроту, з петлею та гачком на закінченнях (рис. 1: 4). Вільний кінець петлі формує плаский спіральний завиток, кінець якого обкручений навколо корпусу гривни. Діаметр 10 см. На гривну надіто дві фаянсові ребристі намистини з ледь прокресленими ребрами. Діаметр намистин 1 см. По центру — кругла мозаїчна намистина діаметром 1,5 см. На гривні також зафіксовані фрагменти трьох (спареної та поодинокі) бронзових відерцеподібних підвісок, висотою 1,4—1,5 см. В середині однієї знайдені залишки органічної речовини.

Майже повна аналогія цій знахідці — гривна дівчинки з могили 614 некрополю Усть-Альма (рис. 2: 2), I—III ст. н. е. (Стоянова 2011, с. 131, 135).

ГРИВНИ З САРМАТСЬКИХ ПОХОВАНЬ НИЗОВОГО ДНІПРА

с. Златопіль, Запорізька обл., к. 7, п. 2 (дитина). Впускне поховання. Контури ями не простежено.

Бронзова гривна з круглого у перетині тонкого дроту, з застібкою у вигляді гачку на одному кінці та петлі — на іншому (рис. 1: 5). На неї нанизане бронзове кільце з розімкненими кінцями з круглого в перетині дроту (Савовський 1977, с. 62). Діаметр гривни 11 см, кільця 1,2 см (Симоненко 1993, с. 37).

В похованні знайдено також глиняне прясельце і горщик. Поховання датоване I — першою половиною II ст. н. е. (Симоненко 1993, с. 37). Схожі гривни походять з ґрунтових могил 167 некрополю Нейзац (рис. 2: 3) першої половини III ст. н. е. та 21 некрополю Опушки (рис. 2: 4), I — II ст. н. е. (Стоянова 2011, с. 136, рис. 3: 3; с. 140, рис. 7: 5).

с. Балки, Запорізька обл., к. 12, п. 1 (молода дівчина).

Срібна перевита гривна з чотирьохгранного дроту, кінці якого в перетині круглі і значно потоншені (рис. 1: 6). Один кінець загнутий гачком з шишечкою, інший плаский, круглий, з отвором (Савовський 1977, с. 66). Діаметр гривни 12 см, перетин дроту 0,51 см (Симоненко 1993, с. 92). Аналогічна гривна походить з могили 20 некрополя Дружне (рис. 2: 5), другої половини III ст. н. е. Тип 8 варіант Б за класифікацією А. А. Стоянової (Стоянова 2011, с. 121).

За комплексом речей поховання з Балків датоване другою половиною III ст. н. е. (Симоненко 1993, с. 103).

с. Широка Балка, некрополь римського часу «Золотий Мис». Випадкова знахідка поховання дівчинки. Знахідка передана до Херсонського обласного краєзнавчого музею мешканцем села А. Г. Грекало у 1966 р. (номер зберігання ХЕМ-а-2351).

Бронзова гривна виготовлена з тонкого дроту, круглого в перетині (рис. 3). Застібка — петля-гачок. Вільний кінець петлі формує плаский спіральний завиток, кінець якого обкручений навколо корпусу гривни. Діаметр гривни близько 12 см. На гривну нанизані різноманітні намистини та амулети.

1. Округла поперечно-здавлена намистина з глухого червоного скла. Довжина 10 мм, діаметр 16 мм, діаметр каналу 5 мм.

2. Бронзова циліндрична діжкоподібна намистина бронза-пронизка, скручена з проволоки. Довжина 6 мм, діаметр 6 мм, діаметр 6 мм, діаметр отвору 3 мм.

3. Сферична ребриста намистина з блакитно-зеленого єгипетського фаянсу. Довжина 10 мм, діаметр 11 мм, діаметр каналу 2 мм.

4. Два фрагменти циліндричної поліхромної намистини зі спіралеподібним повздовжнім орнаментом з синіх, жовтих, зелених та білих смуг по зеленому ядру. Була підвішена на бронзову петельку. Діаметр каналу 3 мм.

5. Підвіска, виготовлена з боспорської бронзової монети. Розміри 21 × 22 мм, товщина 3 мм. В монеті зроблено три наскрізні отвори — два округлі та один каплеподібної форми, а також глухий, підтрикутної форми. Отвори розміщені хрестом. Діаметр отворів 2—2,5 мм. Монета дуже затерта, чекан не визначається.

6. Фрагментована намистина підкубічної форми з темно-жовтого кальцитового алебастру. Розміри частини, що збереглася: довжина 10 мм, діаметр 14 мм, діаметр отвору 4 мм.

7. Бронзове трьохгранне вістря стріли з короткою втулкою, кінця IV — початку III ст. до н. е. Нанизане на гривну через втулку та отвір в боці. Довжина 2,4 см.

8. Відполірована намистина неправильної форми, виготовлена з зубу оленя (?). Довжина 8 мм, діаметр 13 × 11 мм, діаметр отвору 4 мм.

9. Сферична ребриста намистина з глухого синього скла. Довжина 11 мм, діаметр 12 мм, діаметр каналу 2 мм.

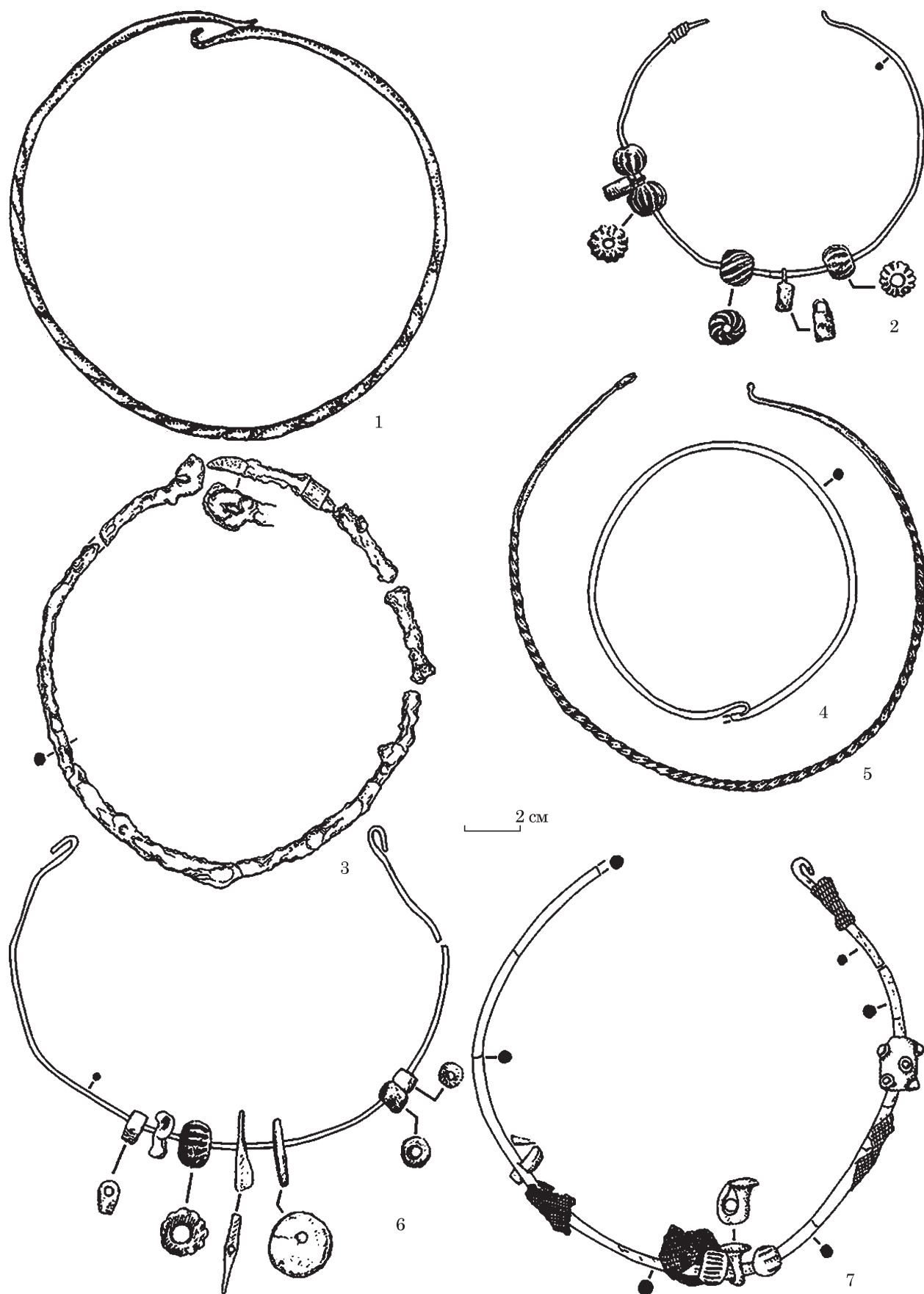

Рис. 2. Аналогії (за Стоянова 2011): 1 — Неаполь Скіфський, мог. 45; 2 — Усть-Альма, мог. 614; 3 — Нейзац, мог. 167; 4 — Опушки, мог. 21; 5 — Дружне, мог. 20; 6 — Усть-Альма, мог. 511; 7 — Неаполь Скіфський, мог. 69

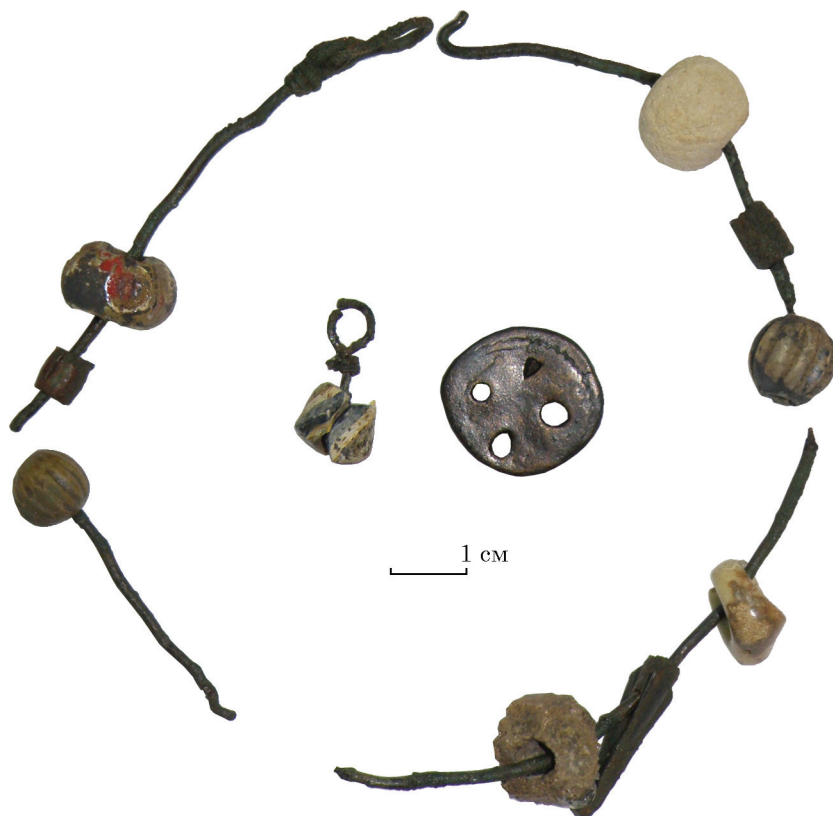

Рис. 3. Гривна з поховання Широка Балка (фото О. С. Дзনেладзе)

10. Бронзова циліндрична намистина, аналогічна намистині № 2. Довжина 9 мм, 5 мм, діаметр каналу 3 мм.

11. Сферична намистина з біло-жовтого кальцитового алебастру. Довжина 12,5 мм, діаметр 15 мм, діаметр 3—3,5 мм, конічної форми.

Аналогічні гривни з багатьма привісками походять з могили 511 Усть-Альмінського могильника (рис. 2: 6) та могили 69 некрополю Неаполя Скіфського (рис. 2: 7) (Стоянова 2011, с. 138). Кримські поховання з гривнами датовано I—III та I—II ст. н. е. (Стоянова 2011, с. 130-131).

ВИСНОВКИ

Гривни зустріли в сарматських і пізньоскіфських похованнях Північного Причорномор'я не старших за I ст. н. е. Найбільш популярною формою була гривна з перевитого дроту із застібкою петля-гачок (типу Дружне-Балки). Ця форма — античного походження, вона є культурно нейтральною; такі гривни знайдені і в пізньоскіфських, і в сарматських пам'ятках.

Більшість знайдених у Нижньому Подніпров'ї гривен походить з дитячих поховань, проте гривни також зустрічаються як в чоловічих, так і в жіночих похованнях.

Завдяки знахідкам на Низовому Дніпрі підтверджується спостереження А. А. Стоянової, що саме пізнім скіфам притаманна традиція

прикрашати гривни підвісками та напускними прикрасами (Стоянова 2011, с. 125). Тому випадкова знахідка у Широкій Балці може бути атрибутована як дитяче пізньоскіфське поховання. Підвіски та напускні прикраси були апотропеями, про що свідчить наявність у їхньому складі відерцеподібних підвісок, зубів оленя, архаїчного вістря стріли тощо. Гривни з підвісками походять з поховань дівчат.

Ми вважаємо поховання 1 у могилі 48 Червономаяцького могильника відправленим за пізньоскіфським поховальним обрядом. Цікавим є шлях потрапляння балтської пластинчастої гривни до пізньоскіфського середовища.

Вважається, що речі кола емалей пов'язані у Північному Причорномор'ї та в Криму з просуванням балтських народів та готів на південь (Nowakowski 2003, S. 338; Левада 2010, с. 588). Не виключене також, що ця прикраса могла з'явитися тут унаслідок контактів сарматів з представниками постзарубинецьких культур лісової зони (Воронятов 2011, с. 97—99).

Знахідки гривен в пізньоскіфських могильниках Низового Дніпра в комплексах разом з фібулами дозволяють дещо звузити хронологічні рамки побутування окремих типів цих шийних прикрас в ареалі пізньоскіфської культури.

Навіть виготовлені з бронзи, шийні гривни свідчать про особливий статус у суспільстві їх власників.

ЛІТЕРАТУРА

Бидзиля, В. И., Болтрик, Ю. В., Круц, В. А., Ляшко, С. Н., Отрошенко, В. В., Савовский, И. П., Томашевский, В. А. 1974. *Отчёт о раскопках Запорожской экспедиции за 1973 год*. НА ІА НАН України, ф. 64, 1973/7.

Величко, Є. О. 2012. Золота гривна з сарматською поховання в Донецькій області. *Донецький археологічний збірник*, 16, с. 137-143.

Воронятов, С. В. 2011. Египетский фаянс на поселенческих памятниках северной периферии античного мира. *Нижеволжский археологический вестник*, 12, с. 95-104.

Воронятов, С. В. 2014. Металлообработка Почепского селища: мастера культур западнобалтского круга и начальный этап стиля варварских выемчатых эмалей. *Археологические вести*, 20, с. 189-204.

Гей, О. А., Бажан, И. Н. 1993. Захоронение с комплексом вещей круга эмалей на Нижнем Днепре. *Петербургский археологический вестник*, 3, с. 52-59.

Гей, О. А., Сымонович, Э. А. 2019. *Позднескифский могильник Красный Маяк (раскопки 1976—1977 гг.)*. Москва: ИА РАН.

Дзюладзе, Е. С., Сикоза, Д. Н., Симоненко, А. В. 2018. Фибулы могильника Красный Маяк. *Археологія і давня історія України*, 2 (27), с. 359-374.

Колесникова, А. Ю., Зиньковская, И. В. 2020. Бронзовые изделия круга выемчатых эмалей с памятников юга Восточной Европы. *Via in tempore. История. Политология*, 47 (1), с. 30-40.

Левада, М. Е. 2010. Сухоносивка. In: Urbaniak, A., Prochowicz, R., Jakubczyk, I., Levada, M., Schuster, J. (eds.). *Terra Barbarica. Studia ofiarowane Magdalenie Mączyńskiej w 65. rocznicę urodzin*. Monumenta archaeologica Barbarica, Series Gemina, II. Łódź; Warszawa: Monumenta Archaeologica Barbarica, с. 557-594.

Обломский, А. М. 2017. Украшения с выемчатыми эмальями восточноевропейского стиля в степях Причерноморья и в Крыму. *Российская археология*, 1, с. 55-69.

Пуздровский, А. Е. 2007. *Крымская Скифия II в. до н. э. — III в. н. э. Погребальные памятники*. Симферополь: Бизнес-Информ.

Родинкова, В. Е. 2018. Пластинчатые венчики или «диадемы» круга восточноевропейских выемчатых эмалей. В: Обломский, А. М. (ред.). *Брянский клад украшений с выемчатой эмалью восточноевропейского стиля (III в. н. э.)*. Раннеславянский мир, 18. Москва; Вологда: ИА РАН; Древности Севера, с. 66-81.

Савовський, І. П. 1977. Нові сарматські поховання на Запоріжжі. *Археологія*, 23, с. 61-71.

Симоненко, А. В. 1993. *Сарматы Таврії*. Киев: Наукова думка.

Симоненко, А. В., Лобай, Б. И. 1991. *Сарматы Северо-Западного Причерноморья в I в. н. э. (погребения знати у с. Пороги)*. Киев: Наукова думка.

Стоянова, А. А. 2011. Гривны из памятников Крыма сарматского времени. *Материалы по археологии, истории и этнографии Таврии*, XVII, с. 116-140.

Сымонович, Э. А. 1983. *Население столицы позднескифского царства (по материалам Восточного могильника Неаполя Скифского)*. Киев: Наукова думка.

Трейстер, М. Ю. 1995. Гривна из сарматского погребения у с. Пороги. *Вестник древней истории*, 3, с. 148-151.

Nowakowski, W. 2003. Kontakte zwischen Sarmaten und Balten — wissenschaftlicher Mythos oder historische Wahrheit? In: Carnap-Bornheim, C. v. (ed.). *Kontakt — Kooperation — Konflikt: Germanen und Sarmaten zwischen dem 1. und dem 4. Jahrhundert nach Christus. Internationales Kolloquium des Vorgeschichtlichen Seminars der Philipps-Universität Marburg, 12.—16. Februar 1998*. Veröffentlichungen des Vorgeschichtlichen Seminars Marburg, 13: Schriften des Archäologischen Landesmuseums, 1. Neumünster: Wachholtz, S. 333-344.

Simonenko, A. V., Marčenko, I. I., Limberis, N. Yu. 2008. *Römische Importe in Sarmatischen und Maiotischen Gräbern zwischen Unterer Donau und Kuban*. Mainz: Philipp von Zabern.

REFERENCES

Bidzilia, V. I., Boltrik, Iu. V., Kruts, V. A., Liashko, S. N., Otroschenko, V. V., Savovskii, I. P., Tomashevskii, V. A. 1974. *Отчет о раскопках Запорожской экспедиции за 1973 год*. НА ІА НАН України, ф. 64, 1973/7.

Velychko, Ye. O. 2012. Zolota hryvna z sarmatskoho pokhovannia v Donets'kii oblasti. *Donets'kyi arkeoholichnyi zbirnyk*, 16, s. 137-143.

Voroniatov, S. V. 2011. Egipetskii faians na poselencheskikh pamiatnikakh severnoi periferii antichnogo mira. *Nizhnevolzhskii arkeologicheskii vestnik*, 12, s. 95-104.

Voroniatov, S. V. 2014. Metalloobrabotka Pochevskogo selishcha: mastersa kultur zapadnobal'tskogo kruga i nachalnyi etap stilia varvarskikh vyemchatykh emalei. *Arkeologicheskie vesti*, 20, s. 189-204.

Gei, O. A., Bazhan, I. N. 1993. Zakhoroneniye s kompleksom veshchei kruga emalei na Nizhnem Dnepre. *Peterburgskii arkeologicheskii vestnik*, 3, s. 52-59.

Gei, O. A., Symonovich, E. A. 2019. *Pozdneskifskii mogilnik Krasnyi Maiak (raskopki 1976—1977 gg.)*. Moskva: IA RAN.

Dzneladze, E. S., Sikoza, D. N., Simonenko, A. V. 2018. Fibuly mogilnika Krasnyi Maiak. *Arkeoholiiia i davnia istoriia Ukrainy*, 2 (27), s. 359-374.

Kolesnikova, A. Iu., Zinkovskaia, I. V. 2020. Bronzovye izdeliia kruga vyemchatykh emalei s pamiatnikov iuga Vostochnoi Evropy. *Via in tempore. Istoriia. Politologiia*, 47 (1), s. 30-40.

Levada, M. E. 2010. Sukhonosivka. In: Urbaniak, A., Prochowicz, R., Jakubczyk, I., Levada, M., Schuster, J. (eds.). *Terra Barbarica. Studia ofiarowane Magdalenie Mączyńskiej w 65. rocznicę urodzin*. Monumenta archaeologica Barbarica, Series Gemina, II. Łódź; Warszawa: Monumenta Archaeologica Barbarica, s. 557-594.

Oblomskii, A. M. 2017. Ukrasheniia s vyemchatymi emaliami vostochnoevropetskogo stilia v stepiakh Prichernomoria i v Krymu. *Rossiiskaia arkeologiia*, 1, s. 55-69.

Puzdrovskii, A. E. 2007. *Krymskaia Skifiia II v. do n. e. — III v. n. e. Pogrebalnye pamiatniki*. Simferopol: Biznes-Inform.

Rodinkova, V. E. 2018. Plastinchatye venchiki ili «diadem» kruga vostochnoevropetskikh vyemchatykh emalei. In: Oblomskii, A. M. (ed.). *Brianskii klad ukrasheniia s vyemchatoi emaliu vostochnoevropetskogo stilia (III v. n. e.)*. Ranneslavianskii mir, 18. Moskva; Vologda: IA RAN; Drevnosti Severa, s. 66-81.

Savovskii, I. P. 1977. Novi sarmatski pokhovannia na Zaporizhzhii. *Arkeoholiiia*, 23, s. 61-71.

Simonenko, A. V. 1993. *Sarmaty Tavrii*. Kiev: Naukova dumka.

Simonenko, A. V., Lobai, B. I. 1991. *Sarmaty Severo-Zapadnogo Prichernomoria v I v. n. e. (pogrebeniia znati u s. Porogi)*. Kiev: Naukova dumka.

Stoianova, A. A. 2011. Grivny iz pamiatnikov Kryma sarmatskogo vremeni. *Materialy po arkeologii, istorii i etnografii Tavrii*, XVII, s. 116-140.

Symonovich, E. A. 1983. *Naselenie stolitsy pozdneskifskogo tsarstva (po materialam Vostochnogo mogilnika Neapolia Skifskogo)*. Kiev: Naukova dumka.

Treister, M. Iu. 1995. Grivna iz sarmatskogo pogrebeniia u s. Porogi. *Vestnik drevnei istorii*, 3, s. 148-151.

Nowakowski, W. 2003. Kontakte zwischen Sarmaten und Balten — wissenschaftlicher Mythos oder historische Wahrheit? In: Carnap-Bornheim, C. v. (ed.). *Kontakt — Kooperation — Konflikt: Germanen und Sarmaten zwischen dem 1. und dem 4. Jahrhundert nach Christus. Internationales Kolloquium des Vorgeschichtlichen Seminars der Philipps-Universität Marburg, 12.—16. Februar 1998*. Veröffentlichungen des Vorgeschichtlichen Seminars Marburg, 13: Schriften des Archäologischen Landesmuseums, 1. Neumünster: Wachholtz, S. 333-344.

Simonenko, A. V., Marčenko, I. I., Limberis, N. Yu. 2008. *Römische Importe in Sarmatischen und Maiotischen Gräbern zwischen Unterer Donau und Kuban*. Mainz: Philipp von Zabern.

O. S. Dzneladze, D. M. Sikoza

TORQUES FROM THE LATE SCYTHIAN AND SARMATIAN BURIALS OF THE LOWER DNEIPER REGION

The paper deals with a small collection of neck adornments — the torques from the Late Scythian and Sarmatian burials. They were found in some graves of the Late Scythian necropolis Chervony Mayak and Sarmatian kurgan burials.

The most magnificent, jewelry torques made of gold have been found in Sarmatian burials in the Nohai-chik barrow, and near Porohy and Chuhuno-Krepinka villages. They are discussed in detail in a number of publications (Symonenko, Lobai 1991, p. 26—28; 56; Symonenko 1993, p. 71; 2011, p. 104; Treister 1995; Velichko 2012). Torques from the Late Scythian necropoli of the Crimea were analyzed in the work of Dr. Anastasiya Stoyanova (Stoyanova 2011). Late Scythian and Sarmatian torques from burials in the Lower Dnieper region which were not published in the listed works are considered here.

Most torques were found in children's burials.

The findings of the Lower Dnieper region confirm the hypothesis of Anastasiya Stoyanova that torques

with many pendants were most characteristic of Late Scythian culture. According to this observation, the accidental found burial near Shyroka Balka village with torque was attributed as Late Scythian child grave. Pendants on the torque were, most likely, apotropaic. The bucket shape pendants, deer teeth and archaic arrowhead were found among them. Torques with multiple pendants have mostly been found in the girl's burials.

We attributed the burial 1 in grave 48 of Chervony Mayak burial ground as typical Late Scythian. The most interesting is the way by which the Baltic plate torque had come to the Late Scythian milieu. We cannot exclude that this adornment marks the contacts between Late Scythians and the people of the Post-Zarubinytsy culture of the Forest region.

The torques made even of bronze are the indicators of the special status of their owners.

Keywords: torque, neck adornment, the Late Scythian culture, Sarmatians, Lower Dnieper Region, funeral rite.

Одержано 29.07.2022

ДЗНЕЛАДЗЕ Олена Сергоївна, кандидат історичних наук, науковий співробітник, Інститут археології НАН України, Київ, Україна.

DZNELADZE Olena, Ph. D. in History, Research Officer, Institute of Archaeology, National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

ORCID: 0000-0003-3564-217X, e-mail:

dzynya@gmail.com.

СІКОЗА Денис Миколайович, заступник начальника, Обласна інспекція по охороні пам'яток історії та культури, Департамент культурної спадщини, туризму і курортів Херсонської обласної державної адміністрації, Херсон, Україна.

SIKOZA Denys, Associated Director of the Regional Inspectorate for the Protection of Historical and Cultural Sites of the Department of Cultural Heritage, Tourism and Resorts of the Kherson Regional State Administration, Kherson, Ukraine.

ORCID: 0000-0002-7287-3084, e-mail:

arheolog111@gmail.com.